

Hvorfor sparer de eldre så mye?

Nye data for husholdningers sparing viser at de eldre sparer mer enn vi kan forvente ut fra tradisjonell økonomisk teori. En påstand har vært at de eldre tilhører en generasjon med en sterkere tilbøyelighet til å spare enn senere generasjoner, men en slik påstand finner ikke støtte verken i teori eller data. En annen forklaring kan være at ønsket om å etterlate seg arv er viktig, men selv om mange mottar arv, er det mye som tyder på at det sparemotivet er viktigst for de rikeste. Uansett gjør et sjenerøst pensjonssystem at ønsket om å trygge sin alderdom, er mindre viktig som sparemotiv. En sannsynlig forklaring på at de eldre sparer mye, kan derfor være en kombinasjon av at man sparer først og fremst ut fra forsiktighet, og dersom det ikke ble bruk for de oppsparte midlene, har man også glede av å gi sin formue videre til sine etterkommere.

Norge står i likhet med mange industrialiserte land overfor en aldrende befolkning. Hva blir konsekvensene for den samlede sparingen når vi får en relativt større andel eldre i befolkningen? Nye data for sparing på husholdningsnivå viser at de eldre sparer mye i den forstand at de sparer en større andel av inntekten sin enn andre aldersgrupper. Dette er tilsynelatende i strid med hva tradisjonell økonomisk teori vil tilsi. Økonomisk teori for sparing tar som regel utgangspunkt i en stilisert modell kalt livsløpshypotesen. Ifølge denne hypotesen vil individer eller husholdninger ønske et noenlunde jevnt forbruk over livsløpet. For å få dette til vil mange unge låne mot framtidige inntekter, blant annet til studier og bolig. Middelaldrende husholdninger vil typisk ha høyere inntekt enn forbruk. Dels bruker de den overskytende inntekten til å tilbakebetale lån, og dels sparer de den til alderdommen. Fordi man forventer å få lavere inntekt i pensjonistperioden, spares det med tanke på å bygge opp en kapitalbeholdning som man som pensjonist kan tære på for å opprettholde det ønskede forbruket. I de enkleste versjonene av slike modeller tar man utgangspunkt i at man tilpasser sparingen over livsløpet til nytten av eget forbruk, og ideelt sett ønsker å bruke opp formuen før man dør. Sånn sett vil en eventuell arv være et resultat av man ikke vet sikkert hvor lenge man vil leve.

Modellen kan kanskje synes som en forenklet framstilling av en husholdnings atferd. Likevel er den mye brukt som utgangspunkt for økonomiske analyser. I arbeider som ser på tilpasning på husholdningsnivå brukes riktignok mer sofistikerte varianter av modellen som tar hensyn til usikkerhet om inntekt og levetid, og at en husholdning gjerne har flere motiver enn eget forbruk over livsløpet. Under usikkerhet vil en del av sparingen skyldes at man ønsker å sikre seg mot uventede utgifter eller inntektsbortfall, også kalt forsiktighetsmotivert sparing. Noen husholdninger har ikke nødvendigvis så lang planleggingshorisont som livsløpshypotesen bygger på. I slike husholdninger vil forbruket i større grad være bestemt av den løpende inntekten, og følgelig gi lite eller ingen sparing. I USA har man forsøkt å forklare den lave samlede personlige sparingen blant annet som en følge av at det der finnes en stor andel husholdninger med en slik kortsynt atferd. Til tross for dette er det stadig slik at man i makroøkonomiske framskrivninger av økonomien bruker den enkle varianten av livsløpshypotesen til å si noe om virkningene av en aldrende befolkning på husholdningenes samlede sparing

---

Elin Halvorsen

Elin Halvorsen er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Gruppe for offentlige finanser (elin.halvorsen@ssb.no).

Tabell 1. Husholdningenes sparerater, etter hovedinntektstakers alder. 1975-1994. Prosent

	Gjennomsnitt	Median	Standardavvik	Antall obs.
20-29 år	-21,1	3,1	94,5	3 382
30-39 år	-9,8	7,9	81,1	5 764
40-49 år	-6,1	10,6	78,1	4 840
50-59 år	3,2	21,2	80,9	4 242
60-69 år	-0,5	23,4	98,3	3 920
70-79 år	11,2	30,1	82,4	2 195

Kilde: Forbruksundersøkelser og Likningsregisteret, egne beregninger.

(se blant annet Storm 2002). Slik framskrivninger anslår at en økning i antall pensjonister i forhold til befolkningen i yrkesaktiv alder, vil isolert sett, bidra til å redusere den private sparingen i Norge.

Nye data viser at de eldre sparer mer enn forventet

I Norge har man inntil nylig bare hatt nasjonalregnskapets tall for husholdningenes samlede sparing. Hus-

holdningers sparing i nasjonalregnskapet er definert som samlet disponibel inntekt minus samlet konsum i husholdningssektoren. Men i tillegg til den samlede sparingen, er vi interessert i hvordan spareatferden varierer mellom ulike husholdningstyper, og med tanke på den forestående eldrebølgen vil vi gjerne vite hvordan sparetilbøyeligheten varierer med alder. I tabell 1 presenteres nye tall for sparerater på husholdningsnivå. Sparerate er det samme som gjennomsnittlig sparetilbøyelighet, altså hvor stor prosentandel av inntekten man sparer. Dataene er nærmere beskrevet i boksen Datakilder og begreper.

Medianhusholdningen er den husholdningen som ligger midt i inntektsfordelingen, og blir ofte sett på som representativ. Denne vil ha høyere sparing enn gjennomsnittshusholdningen fordi spareratene er svært skjevt fordelt. Siden det er mulig å lånefinansiere forbruk, kan vi se i dataene at noen har et forbruk som er mye større enn den årlige inntekten, noe som gir svært negative sparerater. En husholdning som har en årlig inntekt på 250 000 kroner og et forbruk på 450 000 kroner (for eksempel fordi de har lånt til kjøp av bil) vil ha en sparerate på -80 prosent. På den annen side er det vanskelig å få tilsvarende høye positive sparerater. I eksempelet over ville husholdningen ha hatt en like stor positiv sparing dersom de bare hadde brukt 50 000 kroner av den årlige inntekten på 250 000 til forbruk.

Det er påfallende hvordan sparetilbøyeligheten stiger over livsløpet og er spesielt høy for de aller eldste i utvalget. En husholdnings alder er her bestemt av hovedinntektstakers alder. Det er ingen stor forskjell på husholdninger i 30- og 40-årene, mens spareraten gjør et hopp opp for husholdninger i 50- og 60-årene. Dette skyldes hovedsakelig at mange i den første gruppen har gjeldsrenter på boliglån, mens de over 50 år gjerne har nedbetalt sine lån. Dataene svarer til funn som er gjort av Gulbrandsen og Langsether (1998) basert på en spørreundersøkelse fra 1995. Undersøkelsen viser at over halvparten av de intervjuede over 66 år oppfattet seg som aktive sparere.

Datakilder og begreper

Hovedkilden er Forbruksundersøkelsene for perioden 1975-1994, mens opplysninger om husholdningens inntekt er koblet til fra Likningsregisteret. Likningsregisteret har opplysninger om husholdningens alminnelige inntekt, det vil si summen av lønn, pensjon, næringsinntekt og kapitalinntekt, minus kapitalutgifter (i hovedsak gjeldsrenter) og fradrag i inntekten. Ideelt sett skulle man hatt data for inntekten uten fradrag for å beregne disponibel inntekt, men fradragene lar seg ikke identifisere i registeret. Derimot har likningsregisteret separate opplysninger om personinntekten, det vil si lønn, pensjon og næringsinntekt. Husholdningenes sparing er dermed beregnet som:

Sparing = lønn + pensjon + inntekt fra næring + rene overføringer - utliknet skatt - total forbruksutgift.

Rene overføringer er inntekter som ikke er skattlagt, så som barnetrygd og studiestipend. Disse er beregnet på grunnlag av husholdningsopplysninger og lagt til. Siden totalforbruksutgift for en selveier med boliglån vil inneholde gjeldsrenter på lånet som registrert boligutgift, vil en slik definisjon av sparing være mer konsistent enn "disponibel inntekt - total forbruksutgift" der gjeldsrenter også trekkes fra i inntektsbegrepet. En svakhet ved definisjonen blir da at positive kapitalinntekter er utelatt. Siden netto kapitalinntekter i gjennomsnitt bare er positive for de eldste aldersgruppene, betyr dette at spareratene i tabell 1 er for lavt målt for disse gruppene. Dataene er beskrevet i mer detalj i Halvorsen (2003a).

Bare 11-18 prosent ønsket å bruke mesteparten av en eventuell oppspart formue på seg selv, og i underkant av halvparten ønsket ikke å bruke av sin boligformue. At mange ikke reduserer sin boligformue når de blir eldre, er viktig siden bolig er den klart største formueskomponenten for folk flest.

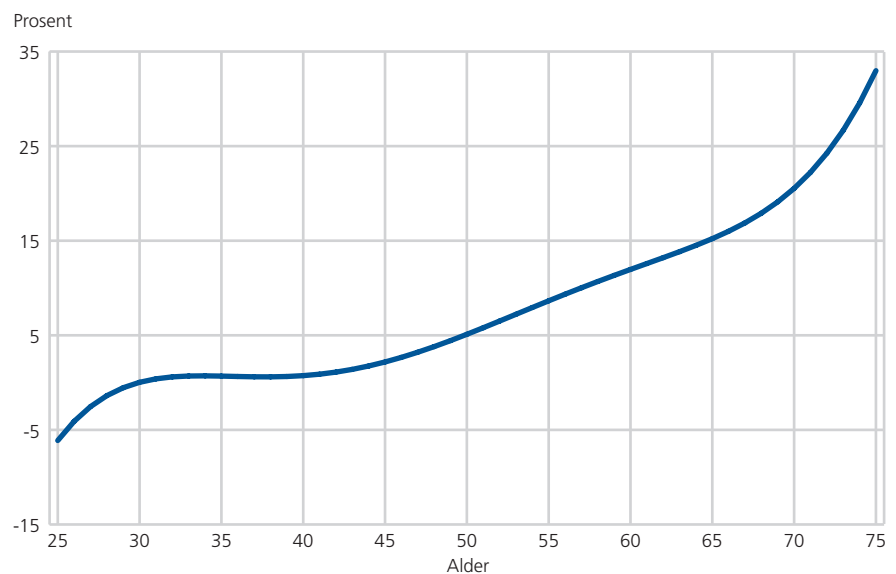
Tabellen viser gjennomsnitt og median over alle observasjonene. Et problem med tolkningen av resultatene er at man ikke har tatt hensyn til at det er ulik sammensetning av husholdninger i de ulike aldersgruppene. For eksempel har husholdninger med barn mye lavere sparing enn husholdninger uten barn, alt annet likt. Siden det hovedsakelig er yngre husholdninger som har barn, vil dette bidra til lavere gjennomsnittlig og median sparing for disse aldersgruppene. Ved noe mer raffinerte statistiske metoder kan vi gjøre et forsøk på å skille effektene av alder fra andre forhold som karakteriserer husholdningen, slik at det vi sitter igjen med kan tolkes som en ren sammenheng mellom alder og sparetilbøyelighet. Figur 1 viser den beregnede sammenhengen mellom spareraten og alder over livsløpet. Metoden er nærmere beskrevet i Halvorsen (2002). Figuren viser at sparetilbøyeligheten stiger med alder for de yngste husholdningene, er mer eller mindre konstant mellom 30 og 45 år, for så å stige jevnt fram mot pensjonering. For husholdninger over 65 år viser den beregnede aldersprofilen en sterk stigning.

Både rike og fattige eldre sparer mye

Tallene i tabell 1 og figur 1 viser sparing i andel av inntekten. Samtidig vet vi at mange eldre har svært lav inntekt, slik at til tross for den høye sparetilbøyeligheten vil kanskje det samlede sparebeløpet være lavt. Halvorsen (2002) viser at heller ikke dette er tilfelle. Selv når vi ser på sparing i kroner og øre, viser det seg at de eldre sparer mye. Ifølge internasjonale rekommandasjoner for inntektsstatistikk skal det beregnes en inntekt av egen bolig som tilsvarende det beløpet en ville fått om boligen ble leid ut, men etter at utgifter forbundet med boligen er trukket fra. I nasjonalregnskapet er inntekt av egen bolig beregnet som en prosentandel av verdien på den samlede boligmassen. På husholdningsnivå finnes det ikke registrert opplysninger om boliginntekt, der verdien er tilnærmet lik markedsleie. Fra selvangivelsen er det mulig å få opplysninger om boliginntekt beregnet ut ifra likningsverdier, men dette beløpet er langt lavere enn det som er den faktiske verdien (se f.eks. Statistisk sentralbyrå 2001). Hvis vi kunne beregne denne inntekten som en avkastning på nettoverdien av bolig (det vil si verdien av boligen minus gjeld), ville sparingen til de eldre blitt enda høyere.

Videre kan man tenke seg at det vil være stor forskjell på for eksempel en enslig minstepensjonist og et velstående pensjonistekepar. Av tabell

Figur 1. Husholdningenes sparerate, etter hovedinntektstakers alder. 1975-1994. Beregnet sammenheng

Kilde: Forbruksundersøkelser og Likningsregisteret, egne beregninger.

Tabell 2. Median sparerate for pensjonister, etter inntekt¹ og sivil status, 1975-1994. Prosent

Husholdningens inntekt*	Sivil status, hovedinntektstaker			
	Ugift	Gift	Enke/-mann	Skilt/separert
Under 150000	33,5	22,1	32,7	25,4
150000-200000	38,4	26,6	31,9	26,3
200000-250000	44,1	29,7	37,5	13,9
Over 250000	40,2	36,1	47,4	36,8

¹ Inntekt = arbeidsinntekt (inkl. pensjoner) + rene overføringer - utliknet skatt.
Kilde: Forbruksundersøkelser og Likningsregisteret, egne beregninger.

2 ser vi at slike forskjeller ikke er så store som man først skulle tro. Tabellen viser spareratene etter inntekt og sivil status for pensjonistene i utvalget. Gifte pensjonister er den største gruppen, og vi ser at sparetilbøyeligheten øker noe med inntekt, men er høy også for par med lav inntekt. Spareratene er veldig høye for enslige, enten de er ugifte eller enker/enkemenn.

At sparetilbøyeligheten er høy blant de eldre, nesten uavhengig av inntekt og status, betyr at forklaringen må være allmenngyldig. Man kan tenke seg en del normative forklaringer, som at mange sparer av gammel vane, eller at status knyttet til formue gjør at man ønsker å opprettholde formuen i stedet for å tære på den. Til tross for at slike motiver utvilsomt er viktige, er de vanskelige å identifisere, og det er usikkert hvorvidt de er kvantitativt viktige. I det følgende vil vi konsentrere oss om å diskutere mulige forklaringsfaktorer innenfor rammen av tradisjonell livssykluslutankegang, og se spesielt på generasjonsforskjeller, arv og betydningen av pensjonssystemet.

Er det generasjonsforskjeller i spareatferden?

Det er en populær oppfatning blant analytikere og folk flest at de generasjonene som opplevde økonomiske krise i mellomkrigstiden, eller som var unge under annen verdenskrig, er mer sparsommelige enn senere generasjoner. De som er gamle i datagrunnlaget kan tilhøre slike generasjoner. Derfor kan det synes som en plausibel forklaring, ikke at eldre husholdninger generelt sparer mye, men at det er gamle husholdninger som tilhører en generasjon med andre holdninger og vaner. I det følgende skal vi gi to argumenter for at dette ikke nødvendigvis stemmer, det ene er analytisk og det andre baserer seg på egne empiriske funn.

Først det analytiske argumentet. Dersom det skal være et generelt trekk ved en hel generasjon at de for eksempel er mer tålmodige, så skulle dette også innebære at de er villige til å utsette forbruket sitt i unge år når inntektene er lave, og heller vente med å øke forbruket til senere når inntektene går opp. Som en konsekvens vil en tålmodig generasjon låne mindre som unge, ha mindre lån å tilbakebetale og dermed høyere sparing totalt sett i yrkesaktiv alder. En tålmodig forbruker skal dermed kunne nyte godt av sin sparsommelighet når han blir gammel, i motsetning til en utålmodig forbruker som foretrekker å lånefinansiere forbruket tidlig og betale tilbake senere. Rent teoretisk sett er derfor antakelsen om tålmodighet lite egnet til å forklare høy sparing i alderdommen. Et liknende resonnement vil gjelde for antakelsen om sterkere risikoaversjon. Dersom man har en sterkere tilbøyelighet til å sikre seg mot uventede hendelser og utgifter, vil dette også medføre høyere sparing i unge år og følgelig mindre behov for sparing på slutten av livet.

Det kan innvendes mot resonnementene over at de baserer seg på at persons holdninger og preferanser er formet ved begynnelsen av voksenlivet (altså idet man slutter å være del av sine foreldres husholdning), og at preferansene holder seg stabile over hele livsløpet. Det realistiske er at folks preferanser endrer seg underveis og kan gjerne være inkonsistente over tid.

Slike inkonsistenser er det lett å finne eksempler på i dagliglivet. For eksempel kan jeg i dag bestemme meg for å begynne på en ambisiøs spareplan fra og med neste år, men til neste år vil jeg antakelig ønske å utsette denne spareplanen enda et år til. Problemet er at selv om forskere er fullt klar over slik atferd, så er preferanser vanskelig å avsløre, og spesielt er det vanskelig å følge dem over tid for enkelte individer eller husholdninger.

Det vi imidlertid kan undersøke, er hvorvidt generasjoner viser statistiske forskjeller i sparingen gitt alt annet likt over den perioden vi har data for. Det vil si å bruke en metode som forsøker å skille alder, tid og generasjonseffekter fra hverandre. I Halvorsen (2002) har vi brukt en slik metode. Resultatene viser at de aller eldste i utvalget, husholdninger der hovedinntektstakeren er født mellom 1905 og 1914, viser en tendens til å ha høyere sparing enn senere fødselskohorter, men at de statistiske forskjellene er små og usikre. Sagt med andre ord, hvis vi forsøkte å forklare den gjennomsnittlige sparetilbøyeligheten uten å ta inn over oss mulige forskjeller mellom generasjonene, så er generasjonseffektene såpass små at de vil ligge innenfor feilmarginen illustrert i figur 1. Dermed kan ikke generasjonsforskjeller sies å være en viktig forklaring på at de eldre sparer så mye.

Arvemotivet

En annen forklaring på at eldre husholdninger fortsetter å spare og ikke bruker av formuen sin, er at de har et ønske om å etterlate seg noe i arv til sine barn og barnebarn¹. Man kan tenke seg ulike former for arvemotiv. For eksempel kan en gi arv fordi en bryr seg om sine barns og barnebarns velferd. Dette motivet har den effekten at inntekt og formue jevnes ut på tvers av generasjoner. Dersom et slikt motiv er viktig, vil det spille en stor rolle for virkningen av finanspolitiske tiltak. For eksempel vil en skattelette, med tanke på å øke etterspørselen, ikke virke som ønsket dersom målgruppen forventer at regningen skal betales av deres barn med høyere skatter på et senere tidspunkt. I så fall vil foreldrene reagere ved å overføre penger til sine barn som en kompensasjon for framtidig skattetrykk i stedet for å øke forbruket sitt. Slike effekter får vi ikke hvis arvemotivet er strategisk. Med det mener vi at foreldre gir arv bare om de får noe igjen i form av pleie og omsorg, eller oppmerksomhet, fra sine barn. Et slikt motiv er ofte viktigere når arven ikke er bundet av arvelover. I Norge kan man gi arv til andre enn sine livsarvinger (barn og barnebarn) hvis man setter opp et testament. En tredje form for arvemotiv er det som ofte kalles giverglede, som rett og slett betyr at arvelater har glede av å gi noe i seg selv, uavhengig av sine barns og barnebarns økonomiske situasjon eller deres atferd. Et slikt motiv kan være gjeldende når arven gis til andre enn livsarvinger. I praksis vil det sannsynligvis være en kombinasjon av de tre motivene som er nevnt, som er avgjørende, i tillegg til at en god del vil være tilfeldig som følge av usikkerhet om hvor lenge man lever.

I en undersøkelse foretatt av NOVA/Norsk Gallup i 2001 oppgir 57 prosent av de spurte å ha mottatt arv fra sine foreldre. Hvor stor arven er synes å være bestemt av at både giver- og mottakerhusholdning har høy inntekt, formue og utdanning. Med utgangspunkt i opplysninger fra arveavgiftsregisteret har Breivik (1998) funnet det samme. Dette gir liten støtte til teorien om at man ønsker å utjevne inntektsforskjeller mellom generasjonene. I det tilfellet ville vi forvente å finne at barn med lave inntekter fikk mer arv. Videre tyder dataene på at arven fordeles jevnt mellom mottakerne i de til-

1. Med arv mener vi også dersom det gis forskudd på arv. Motivene for å gi gjelder altså ikke nødvendigvis bare for formue som overføres *post mortem*, men også *inter vivos*.

Referanser

Börsch-Supan, Axel, red. (2003): *Life Cycle Savings and Public Policy. A Cross National Study of Six Countries*, Academic Press, New York.

Breivik, Erik (1998): "Arv og gaver: De som har skal få", *Samfunnsspeilet* nr. 6, 1998.

Gulbrandsen, Lars og Åsmund Langsether (1998): "Eldre – sparere eller forbrukere?", *Tidsskrift for velferdsforskning* nr. 4 1998.

Halvorsen, Elin (2002): "A Cohort Analysis of Household Saving in Norway", Memo nr. 36/2002, Økonomisk institutt, Universitetet i Oslo.

Halvorsen, Elin (2003a): "Household Saving in Norway: Measurement and Description", vil bli utgitt som Document, Statistisk sentralbyrå.

Halvorsen, Elin (2003b): "Are Bequests a Luxury Good?", arbeidsnotat, Statistisk sentralbyrå.

Storm, Erik (2002): "Virkninger av demografiske endringer på husholdningenes sparing", *Økonomisk forum* nr. 5, 2002.

Statistisk sentralbyrå (2001): "Dyre boliger har lav ligningstakt", <http://www.ssb.no/emner/05/03/sbolig/>.

fellene der det er flere søsken, noe som betyr at arven trolig ikke brukes strategisk.

Uavhengig av motiv vil arven altså være større jo større formuen til giverhusholdningen har vært. Med utgangspunkt i dataene fra NOVA/Norsk Gallup 2001 har vi vist at ikke bare øker arvebeløpet med givers formue, men arven som andel av formuen øker også (Halvorsen 2003b). Analysen viser at for de med høyest formue (de 20 prosent rikeste), vil en økning i formuen på 1 prosent gi en økning i arvebeløpet på 2 prosent. Dette betyr at arvemotivet er mye viktigere for en liten andel rike husholdninger. En slik konklusjon er for så vidt ikke så overraskende, men den innebærer at arvemotiv ikke kan sies å være en viktig forklaring på hvorfor eldre i alle inntektsgrupper sparer mye, selv om den forklarer hvorfor velstående eldre sparer mye.

Betydningen av et sjenerøst pensjonssystem

Resultater fra internasjonale studier viser det samme; gjennomsnittlig sparetilbøyelighet øker over livsløpet (se blant annet Börsch-Supan 2003). Delvis skyldes dette måten man definerer sparing på ved å regne innbetalinger til offentlige pensjonssystemer som negativ inntekt og pensjonsutbetalinger som positiv inntekt. Derfor er det også slik at i land med omfattende offentlige pensjonssystemer, slik som i Norge, finner man at sparingen har en ekstra sterk tendens til å stige med alderen. Dersom man endret definisjonen av sparing ved å regne pensjon som sparing, ville dataene for spareraten vist et forløp som er mer forenlig med livsløpshypotesen, men dataene ville ikke sagt noe mer om spareatferden. Et sjenerøst pensjonssystem gjør sparing til alderdommen mindre viktig, derfor vil sparingen også være bestemt av andre motiver. Det vi kan tolke ut av dataene, er da at de motiver som ligger til grunn for husholdningenes sparing ut over det å trygge alderdommen, enten det er forsiktighet, arvemotiv eller sosiale faktorer, gir lav sparing i unge år og høy sparing mot slutten av livsløpet.

Avslutning

En sannsynlig forklaring på at eldre sparer så mye er en kombinasjon av forsiktighet og arvemotiv. Argumentet tar utgangspunkt i at sparingen oppfyller to mål samtidig. Det ene målet, som er et forsiktighetsmotiv, er å sikre seg mot framtidige omstendigheter som perioder med lav inntekt, et langt livsløp, eller uforutsette utgifter. Det andre målet, å etterlate seg arv til neste generasjon eller andre formål, blir operativt når alt likevel ikke ble så ille som det kunne ha blitt. Beregninger på en slik forklaringsmodell kan produsere en aldersprofil med et høyt nivå på sparingen for de eldre. Forklaringen forener også en rekke empiriske funn. I spørreundersøkelsen til NOVA/Norsk Gallup 2001 oppgir over 30 prosent det å sikre seg mot uforutsette hendelser eller utgifter som et viktig motiv for sparing, og motivet får sterkere oppslutning blant intervjuobjekter over 65 år. Svært få i undersøkelsen oppgir at de sparer til alderdommen (7 prosent), mens 16 prosent oppgir at de sparer med tanke på arv. Andelen som oppgir å spare med tanke på arv er ikke større i de eldre aldersgruppene. På den annen side er det en stor andel husholdninger som oppgir å ha mottatt arv eller forskudd på arv, eller de forventer å motta arv. Videre kan dette også forklare hvorfor etterspørselen etter livsforsikring eller annuiteter er så lav, og hvorfor empiriske studier finner at arv ikke avhenger av hvorvidt arvelater har barn eller ikke. Spesielt for denne forklaringsmodellen er at det å legge et arvemotiv på toppen av forsiktighetsmotivert sparing, vil ha relativt liten betydning for formuesoppbyggingen til de fleste husholdninger med unntak av de rikeste.